

EVOLUȚIA ORGANIZAȚIILOR PARTIDULUI NAȚIONAL ROMÂN DIN ARDEAL ȘI BANAT ÎN PERIOADA 1923-1925. ALEGERI PARLAMENTARE PARȚIALE

MARIN POP

Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
marinpop07@yahoo.com

Cuvinte cheie: Partidul Național Român, alegeri parlamentare parțiale, Ardeal și Banat, circumscripții electorale, organizații județene, Iuliu Maniu

Keywords: Romanian National Party, partial parliamentary elections, Transylvania and Banat, constituency, county organizations, Iuliu Maniu

Anul 1918 a însemnat pentru Partidul Național Român îndeplinirea obiectivelor pentru care a luat ființă. S-a reușit unirea tuturor românilor într-un singur stat național unitar. În mod fericit acest ideal al P.N.R. corespundea, în totalitate, cu cel al poporului român. Partidul pășea în România Mare cu o largă bază socială, care îi permitea să se miște pe aproape întreaga scenă politică și cu un mare capital politic. Liderii săi erau căliți în lupta națională. Amintim aici pe George Pop de Băsești (care din păcate moare pe data de 23 februarie 1919), Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voevod, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Teodor Mihali, Vasile Goldiș, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Victor Deleu și mulți alții.

Ajuns la guvernare în coalitie cu alte partide din Vechiul Regat, după numai câteva luni, în 12 martie 1919 primul ministru Alexandru Vaida Voevod, unul dintre liderii marcanți ai P.N.R. este destituit de către regele Ferdinand și înlocuit cu generalul Alexandru Averescu. Din acest moment, P.N.R. va intra într-o lungă perioadă de opoziție, până în anul 1928, când va fi adus la putere de către Regentă.

Perioada 1923-1925 se caracterizează prin politica de fuziuni, reorganizarea filialelor și numeroasele alegeri parlamentare parțiale, care au dovedit forța Partidului Național în Ardeal și Banat.

Evenimentul politic major al acestei perioade l-a constituit fuziunea Partidului Național, condus de Iuliu Maniu, cu Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, condus de învățătorul Ion Mihalache. Prin înființarea noului partid, sub titulatura de Partidul Național-Țărănesc, se crea cel mai mare partid de mase din România interbelică, capabil să asigure rotativa guvernamentală, alături de Partidul Național Liberal.

Anul 1918 a însemnat pentru Partidul Național Român îndeplinirea obiectivelor pentru care a luat ființă. S-a reușit unirea tuturor românilor într-un singur stat național unitar. În mod fericit acest ideal al P.N.R. corespundea, în totalitate, cu cel al poporului român. Partidul pășea în România Mare cu o largă bază socială, care îi permitea să se miște pe aproape întreaga scenă politică și cu un mare capital politic. Liderii săi erau căliți în lupta națională. Amintim aici pe George Pop de Băsești (care din păcate moare pe data de 23 februarie 1919), Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voevod, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Teodor Mihali, Vasile Goldiș, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Victor Deleu și mulți alții.

Ajuns la guvernare în coaliție cu alte partide din Vechiul Regat, după numai câteva luni, la 12 martie 1919 primul ministru Alexandru Vaida Voevod, unul dintre liderii marcanti ai P.N.R. este destituit de către regele Ferdinand și înlocuit cu generalul Alexandru Averescu. Din acest moment, P.N.R. va intra într-o lungă perioadă de opoziție, până în anul 1928, când va fi adus la putere de către Regentă.

Perioada 1923-1925 se caracterizează prin politica de fuziuni, reorganizarea filialelor și numeroasele alegeri parlamentare parțiale, care au dovedit forța Partidului Național în Ardeal și Banat.

Pe data de 12 ianuarie 1923, organizația P.N.R. din județul Timiș-Torontal s-a întrunit pentru a-și alege un nou președinte în urma morții, în anul 1922, a doi frunțași de bază, Vasile Chiroiu și George Adam. Ședința a fost deschisă de vicepreședintele organizației județene, dr. Liviu Cigăreanu, care vorbește despre fostul președinte al organizației, George Adam, regretat de întreg Banatul. El îi îndeamnă pe membrii Comitetului județean, fiindcă trecuseră 6 săptămâni de doliu, să aleagă un nou președinte. Dr. Bogdan îl propune în funcția de președinte al organizației județene a P.N.R. din Timiș-Torontal, „la consentimentul unanim al tuturor celor prezenți”, pe fruntașul politic Sever Bocu. El este ales și devine noul președinte al organizației bănățene¹.

Noul președinte Sever Bocu, care era și deputat P.N.R., însoțit de alți frunțași politici, s-a deplasat în satele din jurul Timișoarei, cu scopul de a informa opinia publică și electoratul care l-a votat asupra intențiilor politice ale partidului din care provenea și de a lua pulsul ei². De asemenea, în ședința din 23 februarie 1923, Comitetul județean hotărăște organizarea de adunări publice în toate reședințele de circumscripție, care să fie finalizate cu o adunare generală în Timișoara³.

În luna februarie 1923 au loc noi alegeri parțiale în circumscripția electorală Ighiu, județul Alba. Mandatul de deputat a fost declarat vacant, deși fruntașul politic al P.N.R. Alexandru Vaida Voevod, care câștigase mandatele de la Ighiu și Sasca (județul Caraș-Severin), nu optase încă pentru unul dintre ele. Alegerile au fost fixate pentru zilele de 25 și 26 februarie 1923.

Alegerile parlamentare parțiale de la Ighiu au creat puternice pasiuni politice. P.N.R. care deținea prin tradiție colegiul, câștigat de Al. Vaida Voevod încă de la alegerile din anul 1906, dorea să-și mențină monopolul politic în județul Alba. La rândul său, P.N.L. dorea să câștige cu orice preț mandatul, chiar prin interpușii averescani, să spargă monopolul naționalilor, mai ales că acum se afla la guvernare și avea în subordine autoritățile locale.

Pe data de 16 februarie 1923, prefectul județului Alba, Camil Velican, îl înștiința pe ministrul de Interne că s-au înscris în cursa electorală următorii candidați: Petru Meteș, fost prefect al județului Cojocna, averescan susținut de liberali; P.N.R. l-a propus ca și candidat pentru obținerea unui mandat de deputat la Ighiu pe fruntașul politic Silviu Dragomir, profesor de istorie la Universitatea din Cluj, fost profesor ani buni la Seminarul Andrei Șaguna din Sibiu, secretar al Marii Uniri și șeful Biroului de presă al Consiliului Dirigent, membru corespondent al Academiei Române. Mai candidau A. C. Cuza supranumit „Musolini al doilea” și Ion Petringenaru, protejatul lui Traian Moșoiu. Însă, în seara zilei de 14 februarie 1923, candidatul I. Petringenariu a fost

¹ *Voința Banatului*, nr. 3/1923, p. 1.

² *Voința Banatului*, nr. 5/1923, p. 2.

³ *Voința Banatului*, nr. 9/1923, p. 1.

reținut de Jandarmerie pentru excrocherie și escortat la Comandamentul Corpului VI Armată din Sibiu⁴.

În timp ce candidatul susținut de liberali desfășura o campanie electorală asiduă, fiind ajutat și de proaspătul senator Ilie Dăianu, lui Silviu Dragomir i se puneau o serie de piedici. Înaintase lista reprezentanților pentru secțiile de votare și trebuia să primească autorizații pentru respectivele persoane în termen de 24 ore. Trecuse deja o săptămână și mai erau doar 6 zile până la alegeri și încă nu primise autorizațiile⁵. Alte abuzuri ale autorităților locale din județul Alba asupra candidatului P.N.R. au fost cenzurarea presei și interzicerea întrunirilor electorale⁶. De asemenea, în seara zilei de 18 februarie, candidatul P.N.R. și deputatul Ghiță Pop au fost arestați în localitatea Meteș și escortați afară din comună, pentru că nu aveau bilete de circulație, care trebuiau eliberate de către administrația locală. Inclusiv fruntașul politic Alexandru Vaida Voevod, care participă la o întrunire electorală autorizată, la Mihalț, a fost escortat de jandarmi înarmați, la Post. A fost eliberat, însă, în momentul în care Silviu Dragomir apare cu autorizația de a ține adunarea.

În aceste condiții, candidatul P.N.R. a luat contact cu alegătorii din localități, dar nu avea dreptul de a ține adunări publice pentru a-și prezenta oferta electorală. A încercat la Galtiu, Meteș și Avent să improvizeze adunări electorale, dar ele au fost împrăștiate de jandarmi⁷.

Ministerul de Interne era informat aproape oră cu oră de Comandamentul Corpului de Jandarmi și, în special, de celebrul maior Mihai, trimis pentru a asigura „ordinea și legalitatea” alegerilor.

Comandamentul Corpului de Jandarmi, prin căpitanul Ursu Aristide, trimitea, pe data de 22 februarie, o notă informativă către Ministerul de Interne. Sublinia că dintre fruntașii naționali a sosit și Ion Agârbiceanu, iar seara urma să sosească și Iuliu Maniu. P.N.R. a stabilit ca în fiecare secție de votare să fie cel puțin doi parlamentari ai partidului, care să asigure supravegherea alegerilor, corectitudinea lor și „să nu plece de la urnă sub nici un cuvânt”. Despre preoții greco-catolici spunea că „lucrează îndrăzneț și fățiș de acord cu parlamentarii naționaliști contra guvernului”. În sfârșit, Al. Vaida Voevod a declarat la o adunare electorală că regele l-a chemat pe Iuliu Maniu și i-a făgăduit că peste 3 luni îl va desemna prim ministru⁸.

Tot în data de 22 februarie 1923 a avut loc o mare adunare electorală a P.N.R., prima și ultima de fapt. Adunarea s-a ținut, spune căpitanul Ursu Aristide, într-o altă notă informativă „sub stare de asediu”. Informează că la adunare s-au comis „delicte de investigațiune la revoltă, anarhie, răsturnarea ordinii publice și antidinasticism”. Deputatul Bălan i-a îndemnat pe cetățeni să nu facă armată și să nu plătească impozitele, fiindcă guvernul le fura drepturile. Al. Vaida Voevod ar fi declarat la adunare că pe viitor „va aranja pe toți de la colonel în sus”, că 300 de parlamentari și-au câștigat mandatul prin „furt ordonat de Brăteanu”, iar el în „Camera tâlharilor” nu intră, legile au fost mai respectate sub unguri decât sub Brătianu, iar Ardealul este tratat ca o colonie. La rândul lui, candidatul P.N.R. Silviu Dragomir declara că liberalii conduc Ardealul mai rău ca ungurii, că iau școlile satelor, că dările se puneau numai pentru săraci. Mai grav, spune profesorul, „contractul de la Alba Iulia” nu era respectat.

⁴ ANIC, FMAI, dosar nr. 7/1923, f. 1; *Patria*, nr. 32/1923, p. 3.

⁵ *Patria*, nr. 32/1923, p. 3.

⁶ *Patria*, nr. 36/1923, p. 3.

⁷ *Patria*, nr. 38/1923, p. 3; *Patria*, nr. 40/1923, p. 1.

⁸ ANIC, FMAI, dosar nr. 7/1923, f. 2.

Fruntașul politic național-român Sever Dan declara că la București nu „porunca nimeni”, ci fiecare făcea ceea ce dorea. Îi îndemna pe cei prezenți să-și facă singuri dreptate. După cum au luptat pe front, așa să lupte „cu măciuca”. Senatorul Sâmpălean afirma că liberalii erau „gunoiul și hoții pe care să-i sfășie oamenii cu dinții”. El care era preot, spune că va începe primul. Deputatul Dumitru Man, tot preot, continuă afirmațiile jignitoare la adresa liberalilor, pe care îi cataloghează ca fiind „lingurari, cloțani” și „gunoiul care roade toate drepturile Ardelenilor”. Regele era fermecat de șobolani, iar Iuliu Maniu, „făt frumos”, îl va dezlega de farmece. P.N.R nu a mers la încoronarea regelui, fiindcă a fost „jupuit de toate drepturile”. În final, se întreba retoric dacă s-a cerut aprobarea poporului pentru banii folosiți la Încoronare și îi îndeamnă pe cei prezenți să-și apere drepturile cu măciuca și cu dinții.

În aceste condiții, căpitanul de jandarmi raportează că a dat ordin să fie oprite orice adunări politice și că „spiritele” erau foarte agitate. Nu menționa dacă a oprit și adunările candidatului susținut de guvern, care continuau nestingherite.

Maiorul Mihai raporta Ministerului de Interne într-o notă informativă că pentru a înlătura „propaganda revoluționară” a P.N.R. a ordonat oprirea revizuirii recrutărilor și că în circumscripție au mai sosit un număr mare de naționaliști. De asemenea, raporta că nu s-au admis parlamentari ca bărbați de încredere, și a cerut 100 de grăniceri ca întăriri, care urmau să sosească în ziua de 24 februarie. În final, raporta că întrunirile lui Petru Meteș se bucurau de succes, așadar, spune el, „este deci diversiunea favorabilă”.

Tot în aceeași zi de 23 februarie 1923, maiorul Mihai trimite o altă notă informativă, în care anunță că Silviu Dragomir a telefonat la București cerând să vină Iuliu Maniu, Pavel Brătășanu și Gr. Filipescu. Maniu nu putea veni, Brătășanu era bolnav, dar a sosit Filipescu, împreună cu alți doi deputați. În fiecare zi, spune maiorul, soseau 3-4 parlamentari naționaliști, „toți amenințatori și puși pe scandal”. În consecință a interzis adunarea pe care P.N.R. a dorit să o organizeze la Ighiu și era surprins că Vaida a protestat „nu tocmai supărat”⁹.

Prefectul județului Alba, într-o telegramă trimisă ministrului de Interne, informa că deși s-au prezentat la el aproximativ 10 frunțași P.N.R. pentru a protesta împotriva abuzurilor, în opinia lui nu le-au putut dovedi. Era mirat că frunțașii politici au cerut doar asigurarea că în zilele de alegeri vor putea circula liberi. Solicitarea îi dădea de gândit, prefectul interpretând că frunțașii P.N.R. „vor provoca scandal”¹⁰.

În preajma zilelor de alegeri prefectul Velican raporta următoarele: „Cu onoare vă raportează alegerile la Cameră s-au început în circumscripția Ighiu. Luptă corp la corp și foarte grea. Situația s-a agravat prin faptul că Președintele (Biroului electoral – n.n.) fără consimțirea noastră a eliberat naționaliștilor permisiunea de a fi încredințat special (de a participa ca supraveghetori la secțiile de votare – n.n.). Așa naționaliștii au ajuns în circumscripție și la secțiile de votat”. Tot el cere Ministerului de Interne să intervină la Ministerul de Război pentru a-i trimite 100 de militari și 2 ofițeri pentru zilele de 25 și 26 februarie, „pentru siguranța generală”¹¹.

Cu toate că Președintele Biroului electoral a permis participarea „bărbaților de încredere” ai P.N.R. la secțiile de votare, au fost găsite numeroase tertipurii pentru sabotarea aprobării. Astfel, în foarte multe secții aceștia au fost primiți doar a doua zi. La numărarea voturilor, observatorii P.N.R. constată că Silviu Dragomir avea voturi doar începând de a doua zi, ziua în care au putut participa ca supraveghetori. Frunțașii

⁹ ANIC, FMAI, dosar nr. 7/1923, f. 3.

¹⁰ ANIC, FMAI, dosar nr. 7/1923, f. 5.

¹¹ ANIC, FMAI, dosar nr. 7/1923, f. 10-12.

P.N.R. acuzau că în prima zi de votare s-a produs o fraudare masivă a voturilor în favoarea candidatului guvernamental. De asemenea, mulți simpatizanți ai P.N.R. au fost împiedicați să voteze. În consecință cereau efectuarea unei anchete urgente, prin care ei vor demonstra că votanții P.N.R. erau în număr mult mai mare decât cel ieșit din urne¹².

Datorită ingerințelor guvernului fruntașul politic al P.N.R. Silviu Dragomir a fost învins, obținând 1864 voturi, în timp ce Petru Meteș a obținut 4.042 voturi. Făcând o numărătoare paralelă a voturilor, fruntașii P.N.R. erau de părere că Petru Meteș a obținut doar 671 voturi, iar Silviu Dragomir 3.548, la care se adăugau încă 1.500 voturi ale alegătorilor care au fost opriți să-și exercite dreptul de vot de către jandarmi, la marginea satelor sau în fața secțiilor de votare, alegători pe care îi considerau că ar fi votat cu Silviu Dragomir¹³.

În urma desfășurării alegerilor parlamentare parțiale de la Ighiu, Silviu Dragomir a acordat un interviu ziarului *Adevărul*. El susține că alegerile au fost conduse de liberali după un plan al cărui executant a fost maiorul Mihai, subșef de Stat Major al Jandarmeriei, venit special la Ighiu pentru a pune în practică acest plan. El nu a intrat pe față în acțiune decât în ultimele 5 zile ale campaniei electorale. În opinia lui Silviu Dragomir planul a fost următorul: să oprească propaganda electorală a P.N.R., sub pretext că era stare de asediu, iar dacă aveau autorizație de a organiza adunări electorale îi opreau sub pretext că nu aveau bilete de liberă circulație; să terorizeze alegătorii prin dislocarea unui număr considerabil de jandarmi și soldați în comunele circumscripției, care aveau ordinul să-i izoleze pe alegători de secțiile de votare pentru a se putea „lucra în deplină siguranță”. Cunoscutul istoric concluziona, cu amărăciune, următoarele: „Țara aceasta nu s-a plămădit pentru a fi guvernată de tâlhari, căci dacă ar fi așa, deșerte și mincinoase sunt toate silințele noastre. Am scris multe pagini despre luptele și suferințele de veacuri ale fraților mei din Ardeal. Nici una nu este atât de dureroasă ca asasinatul votului universal de la Ighiu”¹⁴.

În cadrul numeroaselor proteste referitor la adoptarea Constituției de către guvernul liberal, pe data de 21 martie 1923, parlamentarii P.N.R. și P.Ț. au dat presei un comunicat, în care subliniau că s-au „străduit prin mijloace legale” să împiedice luarea în considerare a proiectului de Constituție, dar contrar voinței Opoziției și „a protestului opiniei publice” el a fost depus în Parlament. Deputații și senatorii P.N.R. și P.Ț. se desolidarizau de răspunderea votării Constituției și hotărâsc continuarea luptei extraparlamentare în toată țara, „conform planului dinainte stabilit”¹⁵.

În perioada de după votarea Constituției au fost organizate adunări de protest în toată țara. Mare parte dintre ele au fost oprite de reprezentanții guvernului în teritoriu. După ce s-a încercat interzicerea adunării P.N.R. preconizată a avea loc în București pe data de 25 martie, guvernul baricadând toate șoselele la intrarea în Capitală, întrunirea preconizată a avea loc la Brașov a fost oprită de Poliție din ordinul guvernului. Organizația P.N.R. din județele Brașov, Trei Scaune și Făgăraș au trimis conducerii centrale a partidului o telegramă de aderență la lupta împotriva Constituției. Până la urmă adunarea P.N.R. din Capitală a avut loc în sala „Dacia”, la fel ca precedentele, bucurându-se de participarea a peste 20.000 de persoane¹⁶.

¹² ANIC, FMAI, dosar nr. 7/1923, f. 41-42.

¹³ *Patria*, nr. 44/1923, p. 1; *Voința Banatului*, nr. 10/1923, p. 1.

¹⁴ *Patria*, nr. 47/1923, p. 1.

¹⁵ *Patria*, nr. 61/1923, p. 3.

¹⁶ *Patria*, nr. 64/1923, p. 3; *Patria*, nr. 65/1923, p. 1; *Patria*, nr. 66/1923, p. 3; *Patria*, nr. 67/1923, p. 1-2.

Pe data de 15 aprilie 1923 are loc prima mare adunare a P.N.R. de după Paște, tot în sala „Dacia” din Capitală. În moțiunea adoptată se protestează din nou „împotriva tentativei guvernului de a dăruia temeliile constituționalismului democratic și de a introduce pseudo-absolutismul fățarnic”. În după amiaza adunării, delegații P.N.R. și P.Ț. din toată țara s-au întrunit la Clubul P.N.R. din Piața Teatrului, unde au participat la o consfătuire cu Iuliu Maniu. S-a hotărât reînceperea unei acțiuni politice mult mai intense în Ardeal, Vechiul Regat și în Capitală. În acest scop se preconiza organizarea de întruniri politice și mari adunări publice în fiecare duminică în 10-12 orașe din țară¹⁷.

Adunările populare ale P.N.R. din Banat au culminat cu cea de la Timișoara din 22 aprilie 1923, la care au participat peste 10.000 de persoane. Scopul organizării adunării era ca parlamentarii partidului să prezinte un raport asupra activității politice desfășurate, dar și de a dovedi forța organizației, dezmințind astfel zvonurile lansate de celelalte partide, care susțineau că în sânul organizației P.N.R. din Banat existau frământări și sciziuni. Desigur scopul principal era de a protesta împotriva Constituției adoptate de guvernul liberal¹⁸.

Organizația centrală a P.N.R. a fost reprezentată de Alexandru Vaida Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Pavel Brătășanu, Raul Crăciun, directorul ziarului *Epoca* etc. Organizația județeană Caraș-Severin a participat cu o delegație care îl avea în frunte pe Caius Brediceanu, cea din Arad pe cunoscutul fruntaș politic Ștefan Cicio-Pop. Tot din județul Arad au participat și doi reprezentanți ai organizației P.Ț. Președinte al adunării a fost propus venerabilul preot Ioanichie Neagoe. Printre cei care au luat cuvântul s-a aflat și Sever Bocu, președintele organizației județene, care a subliniat că Banatul nu a mai văzut o adunare așa de numeroasă de 30 de ani, din vremea Memorandumului¹⁹.

Referitor la situația politică din Banat, Sever Bocu declara într-un interviu acordat ziarului *Lupta* că nu recunoaște în această provincie decât 3 partide politice: P.N.R., național-german și socialist. Restul, spune el, „sunt cadre goale, fără cuprins și oameni închinați de partidele vechi din Regat în vederea puterii. Înjghebări efemere, cari apar și dispar pe măsura îndepărtării sau apropierei de putere, care este singurul element de viață”²⁰.

Organizația județeană a P.N.R. din Caraș-Severin organizează, la rândul ei, o serie de adunări publice în cursul lunii mai, la Lugoj, Caransebeș și Oravița²¹.

Pe data de 23 aprilie 1923 are loc o întrunire a P.N.R. la Șcheii Brașovului și Brașovul vechi. Au luat cuvântul, printre alții, Voicu Nițescu și Aurel Dobrescu²².

Pe data de 16 mai 1923 are loc o nouă adunare, organizată de P.N.R. tot la Brașov, în sala „Gewerbeverein”. Fruntașul politic brașovean Mihai Popovici a vorbit despre lupta politică pe care a susținut-o în Parlament împotriva votării Constituției liberale. Cu o zi înainte avusese loc Congresul organizației județene din Brașov, sub președinția lui Voicu Nițescu, delegatul Comitetului central. A fost ales următorul Comitet județean: Mihai Popovici, președinte; Aron Suciș și Petru Debu, vicepreședinți; Aurel Bănuț, secretar; D. Marcea și Ștefan Navrea, casieri; D. Orghidan, cenzor.

La fel, în Bihor au loc o serie de turnee politice ale președintelui organizației județene Aurel Lazăr, însoțit de fruntașii politici Teodor Popa și Vasile Teuca²³.

¹⁷ *Patria*, nr. 80/1923, p. 1-2.

¹⁸ *Voința Banatului*, nr. 14/1923, p. 1; *Voința Banatului*, nr. 16/1923, p. 1.

¹⁹ *Voința Banatului*, nr. 17/1923, p. 1.

²⁰ *Patria*, nr. 86/1923, p. 2.

²¹ *Voința Banatului*, nr. 17/1923, p. 3.

²² *Patria*, nr. 86/1923, p. 2.

În acest context politic tensionat se încheia sesiunea parlamentară. Jurnalistul Iosif Nădejde făcea o sinteză a ei în coloanele ziarului *Adevărul*. El făcea următoarele triste constatări: „Sesiunea parlamentară se încheie astăzi și cu aceasta o pagină tristă din istoria parlamentarismului român. E poate, cea mai tristă pagină din câte a scris această istorie dela începuturile vieții noastre parlamentare. Căci sesiunea care se încheie astăzi, după o activitate bogată în scandaluri materiale și morale dar foarte săracă în fapte creatoare, e caracterizată prin aceea, că constituie însăși negațiunea adevăratului parlamentarism (...) Căci spectacolul pe care l-au oferit cele două adunări, felul cum au fost constituite și cum au lucrat, n-au fost decât o parodie a sistemului parlamentar așezat la baza regimului de guvernământ în democrațiile apusene. O parodie nici măcar ipocrită, ci pur și simplu cinică, cu atâta îndrăzneală și dezinvoltură au fost călcate în picioare toate normele și uzanțele regimului reprezentativ”²⁴.

Pe data de 16 iunie 1923 are loc la Băile Herculane o întrunire importantă a celor trei organizații bănățene ale P.N.R. (Caraș-Severin, Timiș-Torontal și Arad), întrunire anuală care va deveni ulterior o tradiție. Au participat peste 100 de delegați, plus numeroși invitați. Vasile Goldiș, vicepreședinte al partidului, a rostit un discurs impresionant în care a analizat două probleme: cea a necesității demisiei guvernului liberal și cea a fuziunii P.N.R. cu P.Ț. Au mai luat cuvântul frunțașii politici bănățeni Gheorghe Dobrin și Valeriu Braniște. În finalul adunării, la propunerea lui Valeriu Braniște s-a hotărât aducerea în țară a osemintelor „marelui fiu al Banatului” Aurel C. Popovici²⁵.

Pe perioada vacanței parlamentare, deputații și senatorii P.N.R. au întreprins numeroase turnee în circumscripțiile electorale proprii, cu scopul de a-și prezenta activitatea depusă în forul legislativ. Este și cazul senatorului Ion Pascu, care se prezintă în fața alegătorilor din Comloșul Bănățean și Nerău, pe data de 25 iunie 1923²⁶.

La 12 iulie 1923 are loc o ședință festivă a Comitetului Central al P.N.R. la Sibiu cu ocazia comemorării celor 50 de ani trecuți de la moartea mitropolitului Andrei Șaguna. Au rostit discursuri comemorative, printre alții, Iuliu Maniu și Vasile Goldiș²⁷.

Cu doar câteva zile înainte au avut loc alegerile parlamentare parțiale din circumscripția electorală Sebeșul Săsesc, județul Sibiu. Prin Decretul Regal nr. 2.483 din 24 mai 1923 a fost convocat colegiul electoral din circumscripția amintită pentru zilele de 8, 9 și 10 iulie. Era declarat vacant locul deputatului Triteanu, preot, care a fost ales și investit episcop al Eparhiei Romanului²⁸.

Pe data de 23 iunie 1922, Iuliu Maniu îi trimitea, din Cluj, o scrisoare frunțașului politic Valeriu Braniște, prin care îl înștiința că pentru alegerile de la Sebeșul Săsesc P.N.R. îl susținea pe Ioan Onișiu, iar pe 1 iulie, îl informa că urma să fie organizată o mare adunare electorală la Sebeșul Săsesc și după amiaza la Miercurea Sibiului. Frunțașii politici ai P.N.R., candidatul și frunțașii politici sibieni, doreau „nespus” ca și Valeriu Braniște să fie prezent la aceste adunări: „Nici nu îmi pot închipui, ca tu originar din partea locului și iubit atât de mult de opinia publică, să lipsești dela aceste adunări”. Îl roagă, „cu toată insistența”, să participe la adunări și să-i aducă la cunoștință

²³ *Patria*, nr. 82/1923, p. 3; *Patria*, nr. 116/1923, p. 3.

²⁴ *Patria*, nr. 123/1923, p. 2.

²⁵ *Voința Banatului*, nr. 25/1923, p. 1.

²⁶ *Patria*, nr. 140/1923, p. 1; *Voința Banatului*, nr. 26/1923, p. 2.

²⁷ *Patria*, nr. 149/1923, p. 1.

²⁸ ANIC, FMAI, dosar nr. 16/1923.

candidatului Ioan Onițiu sosirea lui. Îl înștiința că ar putea veni împreună cu Aurel Vlad, care anunțase că urma să se deplaseze cu automobilul de la Orăștie²⁹.

Alegerile au durat, însă, numai o singură zi, deoarece candidatul liberal Simion Vulcu a obținut majoritatea în fața candidatului P.N.R. Ioan Onițiu. Simion Vulcu a obținut 3.657 voturi, iar Ioan Onițiu 2.484. Având deja o majoritate de 1.200 voturi, fiind înscriși 6.237 votanți, candidatul liberal a fost declarat ales, primind mandatul de deputat³⁰.

În urma decesului senatorului Josika Samuil a rămas vacant mandatul în circumscripția electorală Miercurea Ciuc, județul Ciuc. Prin Decretul Regal din 22 iunie 1923 a fost convocat colegiul electoral pentru zilele de 3 și 4 august. Alegerile au fost câștigate de Szoecs Geza, candidatul guvernamental, care a obținut 3.603 voturi, față de 569 voturi câte a obținut Goereg Joachim, candidatul Partidului Maghiar³¹. După cum se poate observa, P.N.R. nu și-a desemnat nici un candidat, deoarece nu aveau nici o șansă, județul fiind unul cu populație majoritar maghiară. Totuși, mandatul a fost câștigat și aici de candidatul susținut de guvernul liberal.

În toamna anului 1923 au loc noi întruniri ale P.N.R. pentru reorganizarea filialelor județene, în conformitate cu noul Statut. Pe data de 21 octombrie, în localul ziarului *Patria* din Cluj a avut loc adunarea de constituire a P.N.R. din localitate, conform noilor Statute ale partidului. Președinte al organizației municipale a fost propus Simion Tămaș, vicepreședintele organizației județene. El subliniază că era onorat pentru desemnare, dar refuză funcția pentru că era ocupat cu activitatea din cadrul organizației județene. În Comitetul municipal au fost aleși următorii fruntași politici: Aurel Socol, deputatul Clujului, Gheorghe Bilașcu, Ioan Lupaș, Augustin Maior, Victor Onișoru, profesori universitari, Valentin Poruțiu, Octavian Rusu, Flaviu Laurențiu, V. Munteanu, T. Târziu, Al. Pavel, Dumitru Olah, V. Oprea și Ioan Antonie. Urma să mai fie cooptați încă 6 membri. În urma refuzului primit de la Simion Tămaș, comisia l-a propus pentru funcția de președinte al organizației municipale pe profesorul universitar Silviu Dragomir. Reputatul istoric declară că deși mai era președinte la alte câteva organizații, în fața voinței unanime și a necesității reorganizării partidului la nivelul municipiului primește funcția. Totodată, el propune celor prezenți un plan de acțiune politică³².

În ceea ce privește participarea P.N.R. la opera legislativă, în ședința Camerei Deputaților din data de 1 noiembrie 1923, președintele P.N.R. Iuliu Maniu a citit o declarație prin care sublinia că partidul nu recunoștea legalitatea Parlamentului. P.N.R. cerea dizolvarea Parlamentului și organizarea de noi alegeri libere. Liderul național vorbește și despre situația economică a țării, susținând că exista o criză financiară, reprezentată prin lipsa de numerar, de credit în străinătate. De asemenea, că exista o criză industrială, a comerțului și în domeniul agricol³³.

În luna decembrie 1923 au loc noi alegeri parlamentare parțiale la Orăștie (5-6 decembrie), Reghin și Buziaș-Lipova (30 și 31 decembrie).

Datorită faptului că fruntașul politic al P.N.R. Aurel Vlad a declinat oferta de a candida la alegerile parțiale de la Orăștie, Comitetul P.N.R. din Orăștie a făcut apel la electorat pentru a boicota alegerile³⁴.

²⁹ DJBVAN, FVB, dosar nr. 3, f. 1.

³⁰ ANIC, FMAI, dosar nr. 16/1923, f. 1.

³¹ ANIC, FMAI, dosar nr. 10/1923, f. 1-3.

³² *Patria*, nr. 230/1923, p. 3.

³³ *Patria*, nr. 238/1923, p. 1.

³⁴ *Patria*, nr. 261/1923, p. 2.

Prin Decretul Regal nr. 5426 din 19 noiembrie 1923, Colegiul electoral al circumscripției Orăștie a fost convocat pentru zilele de 5 și 6 decembrie, în urma demisiei senatorului Otto Popovici. Pe data de 27 noiembrie s-a înscris în cursă ministrul Tancred Constantinescu, care a obținut mandatul, în conformitate cu articolul 46 al legii electorale din Transilvania și Banat din 1919, neavând contracandidat³⁵.

Prin Decretul Regal nr. 5752 din 1 decembrie 1923 era convocat colegiul electoral din circumscripția Reghin, pentru zilele de 30 și 31 decembrie. Era vacant locul de senator, în urma alegerii preotului Duma Vasile, fost senator, în funcția de episcop al eparhiei Argeșului³⁶.

Pentru un mandat de senator al circumscripției electorale Reghin P.N.R. l-a propus pe cunoscutul fruntaș politic și mecenat basarabean Vasile Stroescu, avându-l ca și contracandidat pe averescanul Ioan Hârșia, susținut de liberali³⁷.

La Reghin, colaboratorii apropiați ai lui Octavian Goga „au pus în valoare pentru prima dată pactul averescanilor cu ungurii”. Așadar, pe lângă susținerea liberalilor a mai beneficiat și de votul minorităților etnice, pe baza pactului încheiat la Ciucea între Octavian Goga și maghiari. Astfel, „ideea națională” a lui Octavian Goga era catalogată ca „o ridicolă panglicurie, dublată de un nevrednic compromis, potrivit intereselor românești în Ardeal”.

Candidatul P.N.R. obține, însă, o strălucită victorie cu 2.420 voturi, față de cele 1.293 obținute de candidatul coaliției averescano-liberalo-maghiară³⁸.

Românii nu au uitat ajutorul material dezinteresat pe care marele mecenat l-a oferit românilor transilvăneni înainte de 1918, când a oferit sume consistente pentru școlile și asociațiile culturale românești.

O serie de frunțași politici ai P.N.R. printre care se găseau protopopul Ariton Popa și deputații Mihai Popovici, Ion Agârbiceanu și Ioan Lupaș trimit o telegramă de omagiu adresată lui Vasile Stroescu, în care „ostașii de rând, ai marii cauze naționale, închină steagul lor în fața celui mai mare patriot roman, pe care, poporul românesc din Ardeal, îl va binecuvânta din veci în veci”³⁹.

Alegerile parțiale pentru un mandat de senator al circumscripției electorale Buziaș-Lipova erau organizate pe postul vacant lăsat de senatorul V. Gaiță, care a fost numit notar public în Sânicolaul Mare.

Prin Decretul Regal nr. 5753 din 1 decembrie 1923, colegiul electoral al circumscripției Lipova, județul Timiș-Torontal, a fost convocat pentru zilele de 30 și 31 decembrie. Candidatul P.N.R. era frunțașul politic Remus Agliceriu, revizor școlar. Îi avea ca și contracandidați pe secretarul de stat din Ministerul Agriculturii, Gheorghe Cipăianu, din partea partidului de guvernământ și pe Ion Răducanu, profesor la Academia de Comerț din București, care candida din partea Partidului Țărănesc⁴⁰.

Pe data de 26 decembrie 1923, Iuliu Maniu îi trimitea, de la hotelul Atenee Palace din București, unde erau cazați parlamentarii, o scrisoare frunțașului politic Valeriu Braniște. Printre altele, îl ruga să meargă, împreună cu frunțașul politic G. Dobrin, să-l ajute pe candidatul P.N.R. în campania electorală de la Buziaș. Îl informa că i-a telegrafiat și frunțașului politic Ioan Jucu să participe la campania

³⁵ ANIC, FMAI, dosar nr. 13/1923, f. 1.

³⁶ ANIC, FMAI, dosar nr. 15/1923, f. 1.

³⁷ ANIC, FMAI, dosar nr. 15/1923, f. 10; *Patria*, nr. 283/1923, p. 1.

³⁸ ANIC, FMAI, dosar nr. 15/1923, f. 11-12; *Patria*, nr. 2/1924, p. 1.

³⁹ *Patria*, nr. 2/1924, p. 3.

⁴⁰ ANIC, FMAI, dosar nr. 17/1923, f. 1-8; *Patria*, nr. 2/1924, p. 3; *Voința Banatului*, nr. 49/1923, p. 2.

electorală. Totodată, sublinia că țărăniștii „lucrează grozav” și că ar fi „dureros dacă am cădea dar ar fi rușinos dacă am fi cu numărul de voturi după țărăniști”⁴¹ ceea ce s-a și întâmplat.

În fața mașinăriei de vot a guvernului liberal candidatul P.N.R. nu avea, din start, nici o șansă. Alegerea din circumscripția Buziaș-Lipova a fost, în opinia lui Sever Bocu, „o alegere urâtă”. El trimite o telegramă regelui Ferdinand, în care subliniază că 70 de localități din județul Timiș-Torontal se afla „de două zile subpt teroarea unei ocupații militare fără precedent”. În aceste condiții a câștigat candidatul guvernamental Gheorghe Cipăianu⁴², care a obținut 3.753 voturi, Ion Răducanu 693, iar Remus Agliceriu doar 471 voturi⁴³.

În paralel continuă acțiunea de reorganizare a P.N.R., conform noului Statut, acțiune începută cu câteva luni înainte. Fruntașii partidului se plâneau că erau împiedicați de către reprezentanții liberali ai administrației locale, care-i șantajau cu probleme legate de reforma agrară pe cei care doreau să se înscrie în P.N.R. De asemenea, jandarmii nu dădeau voie ca fruntașii locali ai P.N.R. să organizeze întruniri politice. Totuși, se considera că prin măsurile restrictive ei făceau, fără voia lor, propagandă în favoarea P.N.R.⁴⁴.

Guvernul liberal a organizat alegeri parțiale pentru un mandat de deputat și în circumscripția electorală Bocșa-Montană, în urma decesului deputatului Gheorghe Lipovan. Alegerile au fost fixate pentru zilele de 11 și 12 mai 1924. P.N.R. a susținut candidatura fruntașului politic Caius Brediceanu, fost șef de resort în Consiliul Dirigent și deputat al circumscripției Bocșa în primul Parlament al României Mari⁴⁵.

În campania electorală Caius Brediceanu, care îndeplinea funcția de președinte al organizației județene din Caraș-Severin, a fost ajutat și de fruntași politici ai P.N.R. veniți de la Centru, în frunte cu Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voevod sau Valeriu Braniște. Sloganul electoral era: „Se repetă istoria de acum 40 de ani”. Se făcea o paralelă între luptele politice purtate în urmă cu 40 de ani de tatăl candidatului, Coriolan Brediceanu, care l-a învins la alegerile din 1884 pe Tisza Laszlo, fratele primului ministru al Austro-Ungariei. Era un îndemn de a merge „la votizare pentru falnicul descendent al aceuia, pentru care s-au frământat părinții și bunicii” generației 1924⁴⁶.

Candidatul P.N.R. a obținut 2.500 voturi, iar candidatul liberalilor, profesorul Iuliu Vuia 3.500, primind mandatul. Fruntașii P.N.R. acuzau guvernării liberali că au intervenit în campanie și au abuzat de funcțiile publice deținute. Astfel, miniștrii Traian Moșoiu, Gheorghe Tătărescu și Gheorghe Cipăianu au intervenit în sprijinul candidatului guvernamental, efectuând împrumuturi, finanțând școli și biserici, cu condiția obținerii votului pentru candidatul liberal⁴⁷.

În urma eșecului fuziunii dintre P.N.R. și P.Ț., organizația județeană din Timiș-Torontal s-a întrunit, pe data de 22 iulie 1924, pentru a da un vot de încredere președintelui Iuliu Maniu. Comitetul a mai discutat propunerea fruntașului lugojean G. Dobrin de a se înființa o Universitate în Banat, la Timișoara. Este apreciată ideea ca bănățenii să aibă o Universitate „care ar împrăștia strălucirea culturii latine până în

⁴¹ DJBVAN, FVB, dosar nr. 4, f. 4.

⁴² *Voința Banatului*, nr. 1/1924, p. 2.

⁴³ ANIC, FMAI, dosar nr. 17/1923, f. 9-10.

⁴⁴ *Patria* nr. 54/1924, p. 1.

⁴⁵ *Voința Banatului*, nr. 15/1924, p. 1.

⁴⁶ *Voința Banatului*, nr. 18/1924, p. 1.

⁴⁷ *Voința Banatului*, nr. 20/1924, p. 1-2.

Balcanul slav”. De asemenea, se considera că lupta între români și sârbi „se va decide pe teren cultural”. Se delegă o comisie, în acest sens, fără caracter politic, care urma să se întrunească pentru prima dată în ziua de 27 iulie 1924. Decizia a fost trimisă și organizației județene a P.N.R. din Caraș-Severin pentru a-și trimite și ei delegați în comisia de inițiativă⁴⁸.

Tot în luna iulie 1924 decedează doi fruntași politici de seamă ai P.N.R. Este vorba de deputatul Dejului, Romul Micșa, și de protopopul Ioan Pop de Morlaca, președintele organizației județului Cojocna.

Eșecul fuziunii dintre P.N.R și P.Ț. a avut repercusiuni pentru ambele partide, ducând la slăbirea unității lor și la dizidențe. Printre cauzele plecării din P.N. a grupării conduse de Vasile Goldiș, în aprilie 1926, se numără și eșecul fuziunii din vara anului 1924⁴⁹. La aceasta se adaugă problemele privind unele posturi de conducere în cadrul P.N.R., pe care le viza gruparea condusă de Vasile Goldiș. El, personal, dorea șefia organizațiilor din Ardeal și Banat. Dar, pentru Iuliu Maniu Ardealul însemna totul, după cum rezultă din convorbirea pe care a avut-o în primăvara anului 1926 cu Nicolae Iorga, care conducea partidul, în urma desemnării lui Iuliu Maniu pentru funcția de prim ministru⁵⁰. Conform celor relatate de marele istoric în memoriile sale, Iuliu Maniu i-ar fi spus „la ureche” următoarele: „dar Ardealul tot eu îl conduc”. Credem că aceste cuvinte arată ceea ce simțea Iuliu Maniu pentru Ardeal și ardeleni.

Din păcate, cererile grupării Goldiș și divergențele din sânul partidului au fost transpuse pe plan religios, ceea ce a dat apă la moară și mai mult celorlalte partide, în special lui Octavian Goga, care urmărea, tot timpul, divizarea grupării ardeleni.

La data de 30 octombrie 1924, Iuliu Maniu îi scria lui Valeriu Braniște despre hotărârea delegației P.N.R., în legătură cu participarea mai largă la conducerea partidului a membrilor de confesiune ortodoxă, reorganizarea conducerii ziarului *Patria* și propunerea ca Vasile Goldiș să fie însărcinat cu conducerea organizațiilor de peste Carpați⁵¹.

Propunerile lui Iuliu Maniu nu l-au mulțumit pe Vasile Goldiș, iar Valeriu Braniște nu apucase să tranșeze discuția cu fruntașul politic arădean, deoarece lucrările Congresului bisericesc ortodox de la Sibiu, unde și începuseră revendicările grupării Goldiș, preconizat a avea loc între Crăciun și Anul Nou a fost amânat. În aceste condiții, pe data de 28 decembrie 1924, de la Bădăcin, unde își petrecea Sărbătorile de Crăciun, Iuliu Maniu îi scria, din nou, lui Valeriu Braniște. Era conștient că un conflict religios dăuna imaginii partidului, care tocmai câștigase alegerile parțiale de la Dej și Galați. El afirmă că în prima jumătate a lunii ianuarie problema trebuia rezolvată. Îi cere să se întâlnească la Cluj pentru a discuta problema, între 7 și 10 ianuarie, rugându-l, totodată, să invite la discuții și gruparea condusă de Goldiș⁵².

După cum îi scria Iuliu Maniu lui Valeriu Braniște, gruparea Goldiș organizează la Cluj o serie de conferințe. Pe data de 12 ianuarie 1925, Vasile Goldiș expunea public propunerile sale de reorganizare a partidului, criticând linia politică adoptată de Iuliu Maniu și eșecul fuziunii cu țărăniștii. Un discurs mult mai dur pe tema fuziunii a fost rostit de Bogdan Duică. El îl acuză, în mod direct, pe Iuliu Maniu de eșecul fuziunii⁵³.

⁴⁸ *Voința Banatului*, nr. 30/1924, p. 1.

⁴⁹ Ciupercă 1979, p. 398.

⁵⁰ Iorga 1981, p. 102-103.

⁵¹ DJBVAN, FVB, dosar nr. 6. Vezi anexa 1.

⁵² DJBVAN, FVB, dosar nr. 7, f. 1-2. Vezi anexa 2.

⁵³ DJCJAN, FPNȚ, dosar nr. 5, f. 64; *Țara Noastră*, nr. 3/1925, p. 83.

Memoriul grupării Goldiș devine public și prin publicarea lui cu „bunăvoință” de revista *Țara Noastră*, condusă de Octavian Goga. În memoriu, gruparea Goldiș aduce acuze conducerii partidului pentru că era formată doar din greco-catolici. De asemenea, că în fruntea ziarului *Patria* se găsea un preot greco-catolic, în persoana cunoscutului scriitor Ion Agârbiceanu, pe care îl acuzau că „în diferite rânduri în coloanele aceluia ziar a adus dureroase jigniri ortodoxiei”. O altă greșeală, tot religioasă, imputată lui Iuliu Maniu era aceea a neparticipării la Serbările Încoronării regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba Iulia, în anul 1922. Se consideră că neparticiparea P.N.R. la mărețul eveniment a fost „o capitală eroare”. Iuliu Maniu era acuzat că a ascultat de preoții greco-catolici și nu a intrat în biserica ortodoxă la acel eveniment. Pe plan politic, principala acuză ce i se aduce lui Iuliu Maniu este „rușinosul eșec al fuziunii”. Vasile Goldiș se lauda că în cei 35 de ani de activitate politică în cadrele P.N. nu a râvnit niciodată „ambiiții de ordin meschin personal”. Durerea lui, afirmată în memoriu, era că a fost înlocuit de la tratativele pe care le ducea cu Constantin Stere, în vederea fuziunii cu țărăniștii, după ce a pus bazele ei, prin adoptarea celor 10 puncte programatice comune. Acuză conducerea P.N.R., din care făcea parte și el, în calitate de vicepreședinte, că era „incapabilă de-a înjgheba acel mare și puternic partid democratic” de care, susțineau ei, avea nevoie țara, că ar fi „o nenorocire” dacă P.N.R. se „încumeta” să accedă la guvernare. Semnatarii memoriului subliniau că și-au luat „sarcina să încerce o refacere în mai bine și o orientare mai norocoasă” a partidului și „eliberarea” lui Iuliu Maniu de un anturaj „ocult”, făcând o trimitere la fruntașii politici de religie greco-catolică și, în special, la prelații de la Blaj. De asemenea, subliniau că inițiativa lor nu întârzie venirea la putere a partidului, ci dimpotrivă ajută partidul. Veneau cu o serie de pretenții, care culmina cu „acceptarea” lui Vasile Goldiș în funcția de prim vicepreședinte al partidului. În caz de neacceptare a condițiilor, semnatarii memoriului își rezervau „dreptul de a examina din nou situațiunea și a lua hotărârile pe cari crede de cuviință în interesul țării și al neamului românesc”⁵⁴. Iată cererile expuse în memoriu: 1) că „primesc” ca Vasile Goldiș să fie delegat președinte al organizațiilor din Ardeal și Banat cu condiția să i se lase dreptul de a constitui comitetul de conducere cu care să înceapă reorganizarea partidului; 2) Conducerea ziarului *Patria* să fie încredințată unui comitet de 6 membri, dintre care 4 să fie: Ioan Lupaș, Victor Onișoru, Ioan Lapedatu și Silviu Dragomir. Ceilalți doi membri să fie desemnați de Iuliu Maniu „în înțelegere” cu Vasile Goldiș. Președinte al comitetului să fie Ioan Lupaș; 3) Înființarea unui ziar la Arad; 4) Fuziunea cu țărăniștii, pe baza hotărârilor din vara anului 1924; 5) Înființarea unui directoriu format din președinții celor cinci provincii istorice, împreună cu Iuliu Maniu, care să fie „obligat a primi solidar răspunderea pentru toate fapăturile sale și pentru propunerile sale făcute partidului”; 6) Până la înființarea directoriului, Iuliu Maniu să nu ia nici o decizie importantă fără să se consulte cu Vasile Goldiș și nu va admite tratative fără participarea „activă” a lui Goldiș. Așadar, era un ultimatum dat de gruparea condusă de Vasile Goldiș.

Memoriul publicat de gruparea Goldiș nu a avut nici un efect imediat. Se pare că efectul disensiunilor dintre cele două grupări a fost plecarea grupării Goldiș în primăvara anului 1926, când au acceptat să facă parte din guvernul Averescu.

În toamna anului 1924, P.N.R. a organizat o serie de adunări publice în toată Transilvania și Banat. Prima adunare are loc la Băile Buziaș, pe data de 14 septembrie 1924. Cu un an înainte, la Băile Herculane s-a instituit regula ca organizațiile județene

⁵⁴ DJCJAN, FPNT, dosar nr. 5, f. 61-64; *Țara Noastră*, nr. 3/1925, p. 77-82.

bănăţene (Caraş-Severin, Timiş-Torontal și Arad) să se întrunească într-o adunare comună anuală, în cadrul căreia să fie analizate problemele interne de partid. La consfătuirea bănăţenilor au fost invitați să participe Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Mihai Popovici și toți parlamentarii partidului. De asemenea, a fost invitată să participe și organizația județeană din Mehedinți. După adunarea publică a avut loc o ședință a celor 4 organizații, în cadrul căreia au fost discutate probleme organizatorice. La final a fost adoptată o moțiune, în care se prezenta o situație „deplorabilă” a țării și se cerea, în consecință, demiterea guvernului liberal⁵⁵.

Alte mari adunări publice au fost organizate la Blaj, pe data de 26 septembrie⁵⁶ și la Brașov, la începutul lunii decembrie 1924⁵⁷.

Pe data de 2 decembrie 1924 are loc o ședință importantă a Comitetului județean al P.N.R. din Timiş-Torontal. În cadrul ședinței, fruntașul politic Emanuil Ungureanu a venit cu propunerea, care a și fost adoptată, ca filiala bănăţeană a P.N.R., pe baza unui calendar bine stabilit, să organizeze o serie de adunări publice, începând cu luna aprilie 1925⁵⁸.

În urma decesului fruntașului politic al P.N.R. Romul Micșa, deputat al circumscripției electorale Dej, au fost organizate alegeri parțiale în zilele de 3 și 4 decembrie 1924. Candidatul P.N.R. era cunoscutul fruntaș politic Aurel Dobrescu, iar cel guvernamental Victor Mihali. În urma desfășurării procesului de votare, Ministerul de Interne cere reconstituirea rezultatului alegerilor din secțiile Maia și Nireș, contramandând alegerea suplinitoare. Conform calculelor, în cele 14 secții de votare Aurel Dobrescu avea 2.678 voturi, iar Mihali 2.840. Dar, împreună cu secțiile Nireș și Maia, A. Dobrescu avea 3.139 voturi, iar Mihali 3.034, deci Dobrescu avea mai mult cu 105 voturi decât contracandidatul său⁵⁹.

Guvernul era conștient de scandalul ce se va isca datorită „dispariției” proceselor verbale din cele două secții de votare amintite mai sus. În consecință, oficiosul liberal *Viitorul* publica următorul comunicat: „Ministerul de interne n-a admis concluziunile la cari a ajuns biroul electoral din circumscripția Dejului (care l-a dat drept câștigător pe Mihali, ascunzând dosarele din cele două secții – n.n.), și în consecință a cerut prezidentului biuroului, ca, după ce va fi reconstituit cele două acte cari lipsesc, să proclame rezultatul, înaintând apoi de urgență ministerului dosarele alegerii. Ministerul de interne va depune apoi întreg dosarul la Cameră, care va hotărî asupra validării alegerii”.

Cu toate acestea, Biroul electoral nu dorea să comunice Ministerului de Interne rezultatul alegerilor și să-l declare câștigător, de drept, pe Aurel Dobrescu, cu toate insistențele fruntașilor P.N.R., a candidatului și a ordinului ministerului⁶⁰. Abia pe data de 13 decembrie a fost publicat rezultatul alegerilor, Aurel Dobrescu fiind proclamat ales în funcția de deputat al circumscripției electorale Dej⁶¹, ceea ce constituia o mare victorie pentru P.N.R. și păstrarea unui fief electoral important.

⁵⁵ *Voința Banatului*, nr. 37/1924, p. 1; *Voința Banatului*, nr. 38/1924, p. 1-2; *Patria*, nr. 198/1924, p. 1; *Patria*, nr. 199/1924, p. 1.

⁵⁶ *Patria*, nr. 232/1924, p. 1.

⁵⁷ *Patria*, nr. 264/1924, p. 1.

⁵⁸ *Voința Banatului*, nr. 49/1924, p. 3.

⁵⁹ *Patria*, nr. 246/1924, p. 1; *Patria*, nr. 265/1924, p. 1.

⁶⁰ *Patria*, nr. 268/1924, p. 1.

⁶¹ *Patria*, nr. 270/1924, p. 1.

La începutul anului 1925, în zilele de 11 și 12 ianuarie, au loc alegeri parțiale și în circumscripția electorală Reșița-Bocșa, în locul rămas vacant prin moartea senatorului D. Goliciu. Candidatul P.N.R. era Aurel Oprea, fost judecător șef în Bocșa⁶². Hotărârea a fost luată în cadrul ședinței Comitetului județean de conducere din data de 21 decembrie 1924. Votul de la Reșița a fost „o ironie”, spune Sever Bocu, deoarece candidatul guvernamental a câștigat cu unanimitate de voturi⁶³.

Alte alegeri care au generat puternice pasiuni politice au fost cele din circumscripția electorală Reghin, județul Mureș-Turda.

În ședința Camerei Deputaților din data de 23 ianuarie 1925 se declară vacant mandatul de deputat al circumscripției electorale amintite, în urma numirii ca trimis extraordinar și ministru plenipotențiar la Tirana (Albania) a deputatului liberal Simion Mândrescu. Prin Decretul Regal din 26 februarie 1925 a fost convocat colegiul electoral pentru zilele de 23 și 24 martie 1925⁶⁴.

Din partea Partidului Național (P.N.) candida fruntașul politic Voicu Nițescu. Îl avea ca și contracandidat pe Octavian Goga, fruntaș politic al Partidului Poporului. Nici în această circumscripție liberalii nu și-au desemnat candidat, susținând candidatura lui Octavian Goga, care mai beneficia și de sprijinul minorității maghiare, în urma Pactului de la Ciucea.

Cunoscând foarte bine procedeele electorale ale gogiștilor, artizanul alegerilor parlamentare din mai-iunie 1920, când îndeplinise funcția de ministru de Interne, Constantin Argetoianu, proaspătul membru al P.N. îi adresează o telegramă subprefectului județului Mureș-Turda, care era șef al administrației locale, în lipsa prefectului, cu o zi înainte de ziua alegerilor. El subliniază că pentru alegerile care urmau se pregăteau „grave tulburări”, care puteau duce, în opinia sa, chiar la amânarea alegerilor. Spune că a constatat din anchetele efectuate de maiorul Panaiteșcu și prim procurorul Răileanu că bandele de bătauși aduse din București de către Octavian Goga, „nu se dau înapoi delă nimic pentru a teroriza populațiunea pașnică” din comunele circumscripției Reghin. Scopul era acela de a-i împiedica să voteze pe simpatizanții candidatului P.N. și, totodată, să-i împiedice pe frunțașii politici ai P.N., care au venit să-l ajute în campanie să ia legătura cu alegătorii. Îi aduce aminte de episodul din localitatea Hodac, care avusese loc cu o zi înainte. Aici, ceata de bătauși ai lui Goga au ocupat centrele mai importante din sat, „insultând și amenințând lumea”. În cătunul Toaca, deputatul P.N. Aurel Dobrescu a fost „atacat pe la spate, bătut și trântit în noroi”. Țăranul Ion Aron, surprins singur pe o potecă izolată a fost grav rănit și se afla spitalizat la Reghin. La fel și țăranul Cârstea.

Conducerea P.N. se declara îngrijorată față de escaladarea violenței în ziua alegerilor. C. Argetoianu îi aducea la cunoștință subprefectului că avea unele informații, potrivit cărora bandele de bătauși îi vor împiedica pe alegătorii din comuna Orșova, suspectați de gogiști că vor vota cu P.N. să se deplaseze la secția de votare de la Ibănești. Argetoianu îl informează că astfel de ilegalități se vor produce și în alte localități. De asemenea, spunea că aceiași bătauși vor provoca scandal chiar în sălile de votare, pentru ca președintele secției să plece, sub pretextul că se salvează, în înțelegere cu gogiștii să înlocuiască voturile lui Voicu Nițescu cu cele ale lui Octavian Goga. Printre frunțașii politici vizați să li se „spargă capetele” se găseau deputații Aurel Dobrescu și Dumitru Manu.

⁶² *Voința Banatului*, nr. 1/1925, p. 1; *Patria*, nr. 4/1925, p. 1.

⁶³ *Voința Banatului*, nr. 2/1925, p. 4; *Voința Banatului*, nr. 3/1925, p. 1.

⁶⁴ ANIC, FMAI, dosar nr. 996/1925, f. 1-5.

O altă problemă o constituia numirea președinților secțiilor de votare. Argetoianu spune că toți erau aleși dintre partizanii lui Goga, „unii chiar printre cei mai nerușinați agenți” ai lui. Existau doar doi președinți „mai cumsecade”: preotul Lupu la Hodac și învățătorul Șuteu, la Apalină. Și aceștia au fost însă înlocuiți. Învățătorul Șuteu a fost înlocuit cu învățătorul Ciortea, care la alegerile generale a luat o sapă și a încercat să-l lovească pe fruntașul P.N. Voicu Nițescu în cap.

Tot Argetoianu îi reproșează că administrația locală a repartizat la diferite secții jandarmi bătăuși. Obiectivul lor principal era urmărirea celor doi deputați amintiți, Dobrescu și Manu.

În încheierea telegramei îl roagă pe subprefect să ia de urgență măsurile necesare pentru respectarea ordinii și legalității, în lipsa prefectului județului⁶⁵.

Bineînțeles, subprefectul nu a ținut cont de telegrama lui Argetoianu, iar Octavian Goga a obținut o „majoritate” de 33 voturi, cu tot sprijinul acordat de liberali, minorități și administrația locală. El a obținut 3.416 voturi, iar Voicu Nițescu 3.383⁶⁶. Interesant este faptul că pe hârtia manuscris în care sunt trimise rezultatele, la cea de a doua cifră se observă o îngroșare, ca și cum ar fost înlocuite. Posibil 3.116 Goga și 3.483 Nițescu. Este posibil ca alegerile să fi fost „făcute din pix”.

Pe data de 23 ianuarie 1925, organizația P.N.R. din județul Făgăraș își alege un nou Comitet de conducere, în frunte cu avocatul Victor Pralea, vicarul Moise Brumboiu și avocatul N. Boeriu, vicepreședinți. Medicul Valeriu Crișan a fost ales în funcția de casier⁶⁷.

Datorită impasului în care au intrat tratativele de fuziune dintre P.N.R. și P.Ț. se înregistrează demisia unor fruntași politici din partidul țărănist și înscrierea lor la național-români. Este și cazul avocatului Victor Rădulescu, fost președinte al P.Ț. din Timiș-Torontal și delegat al Centrului pentru organizarea filialelor țărăniste din Banat⁶⁸.

Conform celor propuse la începutul lunii decembrie 1924, organizația județeană din Timiș-Torontal s-a întrunit în ședință, pe data de 24 aprilie 1925, pentru a fixa un calendar al adunărilor publice. Se preconiza organizarea de adunări în toate orașele și localitățile mai însemnate ale Banatului. Întrunirile erau preconizate a avea loc în lunile mai și iunie și să fie încheiate cu o mare adunare la Timișoara, la care să fie invitați să participe conducerea P.N., în frunte cu Iuliu Maniu, Nicolae Iorga, Alexandru Vaida Voevod, Constantin Argetoianu, Mihai Popovici, Ștefan Cicio-Pop, alături de Comitetele județene ale organizațiilor bănățene⁶⁹.

În urma succesului electoral în cadrul alegerilor pentru Camerele Agricole, unde P.N. a participat în alianță cu P.Ț., în toamna anului 1925 au fost organizate mari adunări populare. Scopul lor era acela de a cere demisia guvernului liberal, în urma indicațiilor pe care le-a dat electoratul la alegerile din 25 august 1925. De asemenea, cele două partide se pregăteau pentru preluarea puterii și participarea la o guvernare comună.

În Transilvania și Banat, mari adunări publice ale P.N. au avut loc pe data de 13 septembrie la Deva⁷⁰ și Săliște⁷¹, 14 septembrie la Sibiu⁷², 27 septembrie la Beiuș⁷³ și 5 octombrie la Bozovici.

⁶⁵ ANIC, FMAI, dosar nr. 996/1925, f. 22.

⁶⁶ ANIC, FMAI, dosar nr. 996/1925, f. 11.

⁶⁷ *Voința Banatului*, nr. 7/1925, p. 1.

⁶⁸ *Voința Banatului*, nr. 12/1925, p. 1.

⁶⁹ *Voința Banatului*, nr. 17/1925, p. 1; *Voința Banatului*, nr. 18/1925, p. 1.

⁷⁰ *Patria*, nr. 199/1925, p. 1-2; *Voința Banatului*, nr. 68/1925, p. 1.

Comitetul județean al P.N. din Caraș-Severin a hotărât și el organizarea unor întruniri politice în localitățile mai însemnate. Începutul a fost făcut pe Valea Almașului, „ca semn de recunoștință” pentru populația din această zonă, deoarece la alegerile pentru Camerele Agricole, P.N. a obținut aici 90% din voturi. Adunările au culminat cu cea de la Bozovici, amintită mai sus⁷⁴. Adunările bănățene continuă și în județul Arad, cea mai importantă fiind cea de la Boroșineu⁷⁵.

După întrunirea publică de la Bozovici din data de 5 octombrie 1925 a avut loc o ședință a Comitetului județean al P.N.R din Caraș-Severin, sub președinția lui Caius Brediceanu. S-a hotărât, în unanimitate, susținerea pentru locul de deputat al Lugojului, rămas vacant, a frunțașului politic Caius Brediceanu.

În concluzie, se poate afirma că alegerile parlamentare parțiale din perioada 1923-1925 au dovedit forța Partidului Național în Ardeal și Banat. Partidele din Vechiul Regat nu aveau, încă, organizații județene puternice și se bazau doar pe ajutorul aparatului de stat și a băncilor, în momentul când se aflau la putere.

Eșecul fuziunii dintre P.N.R și P.Ț. din anul 1924 a avut repercusiuni pentru ambele partide, ducând la slăbirea unității lor și la dizidențe. Printre cauzele plecării din P.N. a grupării conduse de Vasile Goldiș, în aprilie 1926, se numără și eșecul fuziunii din vara anului 1924. La aceasta se adaugă problemele privind unele posturi de conducere în cadrul P.N.R., pe care le viza gruparea condusă de Vasile Goldiș. Din păcate, cererile grupării Goldiș și divergențele din sânul partidului au fost transpuse pe plan religios, între ortodocși și greco-catolici, ceea ce a dat apă la moară celorlalte partide.

Iuliu Maniu își dă seama că doar prin fuziunea cu un partid mare din Vechiul Regat va reuși să ajungă la putere. Reia negocierile cu P.Ț. și după îndelungi tratative, în toamna anului 1926, pe data de 10 octombrie, Partidul Național, condus de Iuliu Maniu și Partidul Țărănesc, condus de învățătorul Ion Mihalache au reușit să fuzioneze. Iuliu Maniu devine președinte al noului partid național-țărănesc, iar Ion Mihalache îl secunda în calitate de vicepreședinte⁷⁶. Era un eveniment politic de o importanță majoră pentru viața politică românească interbelică. Prin realizarea fuziunii lua ființă cel mai mare partid de mase din România, cu o vastă plajă electorală, având în vedere că 80% din populația țării trăia în mediul rural. Totodată, noul partid s-a dovedit capabil să asigure rotativa guvernamentală, alături de P.N.L., celălalt mare partid al României interbelice, care deținea hegemonia politică în țară, datorită lui Ion I. C. Brătianu, marele om politic care se afla în fruntea partidului liberal. Urma o puternică și aspră luptă politică pentru ca noul partid să fie chemat la guvernare, ceea ce s-a întâmplat numai peste doi ani, în noiembrie 1928.

⁷¹ *Patria*, nr. 205/1925, p. 1.

⁷² *Patria*, nr. 200/1925, p. 1-2; *Voința Banatului*, nr. 68/1925, p. 1.

⁷³ *Patria*, nr. 206/1925, p. 3; *Patria*, nr. 210/1925, p. 1-2; *Patria*, nr. 211/1925, p. 1-2.

⁷⁴ *Voința Banatului*, nr. 71/1925, p. 1.

⁷⁵ *Voința Banatului*, nr. 77/1925, p. 1.

⁷⁶ *Vezi*, pe larg, Arimia, Ardeleanu, Cebuc 1994, p. 13-20; Scurtu 1994, p. 44-63.

ANEXĂ

Anexa 1: Scrisoarea lui Iuliu Maniu către Valeriu Braniște – 30 octombrie 1924:

„Iubite amice,

Delegația exmisă de consfătuire intimă a prietenilor noștri politici, întruniți în Sibiu, mi-a comunicat dorința acestora de a face posibilă amicilor noștri politici de confesiune ortodoxă română o participare mai largă la îndrumarea politică a partidului nostru.

În acest scop membrii delegației și-au manifestat dorințe concrete în trei direcțiuni:

Întâiu ca în comitetele de conducere ale partidului să fie reprezentați în număr mai mare prietenii noștri politici de confesiune ortodoxă, apoi ca direcția ziarului *Patria* să fie reorganizată în același sens; în fine ca D-l Vasile Goldiș, vicepreședinte al partidului nostru și un fiu distins al bisericii ortodoxe, să aibă un rol mai accentuat în conducerea de partid.

Având în vedere că delegația, ce a-ți binevoit a conduce, a declarat că dorește să mențină unitatea și solidaritatea partidului și că, în acest scop, dorește să cunoască mai întâiu vederile mele privitor la aceste deziderate, deși cred că punerea în discuție a chestiunilor de partid pe temei confesional este cât se poate de primejdioasă, totuși departe de orice altă considerație și animat de cea mai hotărâtă nizuință de a înlătura orice împrejurare, care ar putea tulbura solidaritatea partidului și buna armonie sufletească a tuturor membrilor lui, vă rog să binevoiți a comunica membrilor delegației, că

I. Sunt de acord ca și până la întrunirea congresului comitetele noastre de conducere să se întregească prin cooptarea cu membri distinși și devotați ai partidului aparținând confesiunii ortodoxe române, cu toate că și astăzi membrii acestor comitete sunt în marea lor majoritate de confesiune ortodoxă.

II. Sunt de acord ca, comitetul nostru executiv să constituie un comitet de direcțiune la ziarul *Patria*, compus din cinci sau șase membri, din care trei sau patru să fie amici politici de confesiune ortodoxă.

III. În conformitate cu noul statut de organizare al partidului nostru, care așteaptă ratificarea congresului, în afară de președintele partidului este a se alege pentru fiecare provincie câte un președinte al organizației provinciale.

Sunt de la început de acord ca congresul să aleagă pe D-l Vasile Goldiș ca președinte al organizației de peste Carpați și ca conducerea operii de organizare a partidului de peste Carpați să fie încredințată încă de pe acum D-lui Vasile Goldiș.

În speranța că acest răspuns va satisface pe deplin pe prietenii noștri politici întruniți la Sibiu și pe delegații lor și că astfel nimic, nu va tulbura forța de acțiune a partidului nostru, care este chemat să contribuie în mod hotărâtor la regenerarea vieții politice a poporului românesc, vă rog să primiți asigurarea sentimentelor mele de sinceră stimă și afecțiune

București, la 30 octombrie 1924

Iuliu Maniu”

Anexa 2: Scrisoarea lui Iuliu Maniu către Valeriu Braniște – 28 decembrie 1924:

„Iubite Valeriu,

Scuză, că-ți tulbur liniștea de sărbători cu daraveri, cari numai liniștitoare de nervi nu sunt, dar într-adevăr nu am ce face în vâlmășagul de lucruri cari nu-mi dau răgaz. Îmi spuneai că între Crăciun și anul nou va fi congresul bisericesc în Sibiu și că te vei folosi de aceia ocaziune pentru a termina chestia incidentului început în Sibiu tot la Congres. În zilele aceste aflai însă, că congresul nu este conchemat, ceia ce ar însemna o nouă amânare a chestiunii. Ori să mă crezi, este absolut cu neputință să mai ținem chestia în suspans. Lucrurile să precipită. În prima jumătate a lunii ianuar trebuie (s.a.) să luăm unele hotărâri importante cari însă trebuie să fie puse în aplicare fiind aranjat incidentul din chestiune, care nu mai poate fi lăsat deschis. Te rog deci nespus de mult (s.a.) să vii la Cluj și să inviți totodată pe Goldiș și ceilalți tov. ai lui între 7-

10 ianuar ca să putem discuta și termina chestiunea într-un fel sau altul. Situația actuală este intolerabilă.

Rezultatul alegerilor din Dej și Galați, precum insuccesul congresului averescan, unde după spusele unui om, care nu face politică «mirosea a murit» a ridicat și mai mult partidul nostru.

Împrejurare foarte îmbucurătoare, care însă impune îndatoriri și răspunderi foarte serioase dinaintea cărora nu putem eși.

Te rog foarte mult să faci să se termine chesiunea în zilele imediate și să binevoești a nu uita ? despre hotărârea ta la Cluj.

Ghibu (Onisifor – n.n.) a lansat ideia unor conferențe cu participarea ta, a lui Goldiș, Goga, Bogdan Duică și a mea. Nu înțăleg rostul acestor conferențe și în consecință nu am să iau parte la ieie.

În zilele de 3-6 ianuar voi fi în București de unde voi călători la Cluj”. (La final îi urează un an nou fericit – n.n.).

Abrevieri

- ANIC, FMAI – Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond *Ministerul Afacerilor Interne*.
- DJBVAN, FVB – Serviciul Județean Brașov al Arhivelor Naționale, Fond *Valeriu Braniște*.
- DJCJAN, FPNT – Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, Fond *Partidul Național Țărănesc*.

Bibliografie

- Arimia, Ardeleanu, Cebuc 1994 – V. Arimia, I. Ardeleanu, A. Cebuc, *Istoria Partidului Național Țărănesc. Documente 1926-1947*, București, 1994.
- Ciupercă 1979 – I. Ciupercă, *Formarea Partidului Național Țărănesc (II)*, în *AIIAI*, XVI, 1979, p. 385-403.
- Iorga 1981 – N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. 4, București, 1981.
- Patria* – *Patria*, 32, 36, 38, 40, 44, 47, 61, 64, 65, 66, 67, 80, 82, 86, 116, 123, 140, 149, 230, 238, 261, 283, 1923; 2, 54, 198, 199, 232, 246, 264, 265, 268, 270, 1924; 4, 199, 200, 205, 206, 210, 211, 1925.
- Scurtu 1994 – I. Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, București, 1994.
- Țara Noastră* – *Țara Noastră*, 3, 1925.
- Voința Banatului* – *Voința Banatului*, 3, 5, 9, 10, 14, 16, 17, 25, 26, 49, 1923; 1, 15, 18, 20, 30, 37, 38, 49, 1924; 1, 2, 3, 7, 12, 17, 18, 68, 71, 77, 1925.

The Evolution of the Romanian National Party Organizations in Transylvania and Banat from 1923-1925. Partial Elections

Abstract

The year 1918 meant for the Romanian National Party objectives for which it was created. Able to unite all Romanians in a single unified national state. In this ideal

P.N.R. happy corresponded completely with that of the Romanian people. Greater Romania Party walked in with a large social base, which allowed him to move on almost the entire political scene with great political capital. Its leaders were hardened national struggle. George Pop mention here Băsești (which unfortunately died on February 23, 1919), Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voivod, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Teodor Mihali, Vasile Goldiș, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Victor Deleu and many others.

Came to power in coalition with other parties of the Old Kingdom, after a few months, March 12, 1919 Prime Minister Alexandru Vaida Voivod, one of the most prominent leaders of P.N.R. is deposed by King Ferdinand and replaced by General Alexandru Averescu. At this point, P.N.R. will enter a long period of opposition until 1928, when it brought to power by the Regents.

The period 1923-1925 is characterized by the policy of mergers, reorganization of subsidiaries and numerous partial parliamentary elections, which have proven strength in Transylvania and Banat National Party.

Major political event of this period was the merger of the National Party, led by Maniu with the Old Kingdom Peasant Party, led by Ion Mihalache teacher. By establishing the new party under the name of National Peasant Party, creating the largest mass party in interwar Romania, able to provide rotary government, with Liberal National Party.